

341.485(497.6)"1992/1995"

GENOCID – VLASENICA 1992–1995.

(Osvrt na knjigu Husejina Omerovića: *Žrtve genocida na području Vlasenice 1992–1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016.)

Uvod

Uzburkana sociopolitička scena surove bosanskohercegovačke zbilje za dnevno-političke potrebe kalkulira kako brojem žrtava, tako i obimom i oblikom zločina počinjenih nad Bošnjacima na koncu XX st. Neosporni zločin genocida izvršen nad njima, dovodi se pod znak pitanja, kako od strane političkog vrha susjedne nam države sa kojom graničimo najvećom masovnom grobnicom bošnjačkog življa – rijekom Drinom, tako i od strane političkog rukovodstva manjeg bh. entiteta koje neumorno spori samo izvršenje genocida, ali i broj žrtava koje je bošnjački narod podnio diljem bosanskohercegovačkog političkog trusnog tla. U halabuci negiranja genocida, osporavanja deklaracija, rezolucija i drugih inih

dokumenata koji ga potvrđuju i insistiraju na njegovu priznavanju od strane samih počinitelja, svjetlost dana je ugledala studija koja ponuđenim dokumentacionim sadržajem ušutkuje sve one osporavatelje i negatore kako samoga čina genocida, tako i presuda međunarodnih i nacionalnih sudova koji to *van svake sumnje* i potvrđuju. Riječ je o naučnoistraživačkom radu koji utemeljeno svjedoči i potvrđuje činjenicama naslovom iznesene tvrdnje, a koju je publicirao Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu. U studiji su vrlo temeljno istražene žrtve, njihove osobine i karakteristike, kao i zločini izvršeni nad njima. Autor je postavio pred sebe veoma zahtjevan zadatak, naročito u okolnostima sakrivanja zločina,

te njihova poricanja i negiranja. Istraživanje obuhvaćeno ovom studijom je naučno utemeljeno, zasnovano na validnom i pouzdanom naučnoistraživačkom empirijskom istraživanju sa preciznom analizom i rezultatima saznanja o konkretnim kvalitativno-kvantitativnim odredbama, te predstavlja značajan doprinos sagledavanju nedavne prošlosti i zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava koji su izvršeni nad stanovništvom sa područja ove općine. Studija je opremljena bogatim izvorima i saznajnim fondom koji je sistematski odabran i upotrijebljen kako bi približio čitatelju, kako historiografiju ovog područja, tako i njegovu poziciju u kontekstu Bosne i Hercegovine i bivše Jugoslavije. Autor je upotrijebio fond koji podrazumijeva arhivsku građu Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Arhiv Suda i Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Arhiv Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Međunarodne konvencije, rezolucije i statute, kao i devet naučnih radova objavljenih u respektivnim naučnim časopisima, te vrlo bogatu bibliografsku građu sadržanu u 174 literaturne jedinice.

Korijeni genocida

Kako bi se izbjegla manipulacija o karakteru sukoba, broju žrtava, oblikom i intenzitetom nad njima

izvršenih zločina, neophodno je sagledati pitanja povezana sa izvršenom agresijom, te utvrditi korijene, uzroke, ciljeve, obim i intenzitet svih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, čime se autor, dr. Husejin Omerović, u prvom dijelu svoje knjige i bavi. On naglašava da “korijeni genocidne politike Srbije prema Bošnjacima leže, između ostalog, i u negaciji bošnjačkog identiteta i bosanskog individualiteta.” (Omerović, 2016:41) Gradovi Podrinja, u kojima je bošnjačko stanovništvo bilo u većini, okupirani su do 21. aprila 1992., kada je grad Vlasenica, posljednji u nizu, pao u ruke neprijatelja, a cjelokupna teritorija ove općine koju su nastanjivali Bošnjaci okupirana je do 13. marta 1993. godine. U tom periodu ubijen je veliki broj civila, Bošnjaka, među kojima su žene, djeca i starci, mnogi su zatočeni u logore, a najveći broj njih je prisilno protjeran, uništeni su gotovo svi kulturni i vjerski objekti koji su svjedočili porijeklo i egzistiranje Bošnjaka na ovom prostoru. Istraživanje se odnosi na administrativno područje općine Vlasenica prema popisu iz 1991. godine. Dakle, radi se i o teritoriji koja je od 11. aprila 1992. godine pripala novoformiranoj općini Milići, nakon što su politički predstavnici srpskog naroda nametnuli bošnjačkoj strani, uz prijetnju upotrebe vojne sile, da potpiše jednostrano

pripremljen Protokol sporazuma o podjeli dotadašnje teritorije Vlasenice na srpski i bošnjački dio i formiranje općine Milići.

Geneza genocida izvršenog u Vlasenici

Opisujući širi društveni i politički kontekst autor suptilno prikazuje položaj i poziciju koju je *Vlasenica kroz historiju* imala, te akcentira strukturu stanovništva čime bivamo uvedeni u *Uzroke agresije na Bosnu i Hercegovinu* koji su doveli do okrutnih i masovnih zločina počinjenih u nedavnoj prošlosti. Od Austrougarske okupacije i vladavine, Prvog svjetskog rata, monarhističke Jugoslavije, Narodno-oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije 1941–1945., socijalističke Jugoslavije, do agresije Srbije i Crne Gore (Savezne Republike Jugoslavije) na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima 1992–1995., istražene su demografska i socijalna strukturu stanovništva, negiranje etničke pripadnosti Bošnjaka, korijeni i uzroci agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima. Na ovaj način dolazimo do dijela u kojem autor analizira odnose u SFRJ i Bosni i Hercegovini koji su prethodili agresiji. Autor iznosi naučna saznanja o političkim i vojnim okolnostima vezanim za okupaciju Vlasenice i tretira opće

prilike u bivšoj Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini, koje su dovele do agresije Srbije i Crne Gore na međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu. Također, rasvjetljava prisilnu podjelu Vlasenice, formiranje srpskih vojnih formacija, institucijalno naoružavanje srpskog stanovništva Vlasenice i ulogu SDS-a u okupaciji Vlasenice. Pojašnjene su i opisane okolnosti pod kojima je došlo do političkih, društvenih i vojnih priprema na području SFR Jugoslavije koje su uzrokovale proces koji se odvijao kroz nekoliko faza, sve do njene konačne disolucije. Autor naglašava da je već od sredine XIX st. u srbijanskim političkim krugovima kreirana velikodržavna ideologija i politika utemeljena na proširenju granica na susjedne zemlje. “Na bazi naučno relevantnih izvora i saznanja, može se ustvrditi da korijeni zločina genocida nad Bošnjacima leže, prvenstveno, u ideologiji velikosrpske politike koja je proizvela ‘nacionalnu kulturu’ na kojoj su se odgajali planeri, naredbodavci i egzekutori ovog zločina. Kreatori srpske ideološke nacionalističke politke su ključni generator koji kontinuirano proizvodi brojne ekstremne snage, hraneći ih lažnim podacima i informacijama o tobožnjem stradanju nevinog ni krivog ni dužnog srpskog naroda od strane pripadnika i sljedbenika islamske orijentacije.” (Omerović, 2016:41)

Osvajačka politika i dominacija temelji se na kombinaciji upotrebe ideoloških, političkih i nasilnih sredstava u pokušaju ostvarenja sna o osvajanju tuđih teritorija. “Uzroci agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima su, u osnovi, ideološke prirode, ali istovremeno i borba za osvajanje tuđih teritorija i uništavanje drugog naroda koji je stoljećima živio na tim prostorima.” (Omerović, 2016:46) Ova osvajanja su jedan od osnovnih ciljeva velikodržavne politike, a dominacija i upotreba raznih vidova pritisaka i sile uzimaju se opravdanim sredstvima u realizaciji zacrtanih ciljeva. Poseban akcenat autor je usmjerio na aktivnosti političkog i vojnog rukovodstva Srbije i Crne Gore (SRJ), te rukovodstva paradržavne tvorevine Republike Srpske što je rezultiralo prisilnom podjelom Vlasenice i protjerivanjem Bošnjaka. Naučnim pristupom autor proučava ideološke i vojne planove ustanovljene od strane Savezne Republike Jugoslavije jasno identificirajući agresorske oružane snage (JNA, Vojska Jugoslavije, njihove kolaboracionističke snage VRS i druge oružane snage, uključujući i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije) koje su planski osmišljeno, organizirano, sistematski okupirale, između ostalog, i područje općine Vlasenica.

Politički planovi realizirani su,

između ostalog, i kroz formiranje autonomne regije Birač, 08. januara 1992., u čiji sastav je ušla i općina Vlasenica cjelokupnom svojom teritorijom. Naredni koraci na planu okupacije srednjeg Podrinja odvijali su se po davno utvrđenom scenariju. “Prije formiranja Republike srpskog naroda (09. januar 1992. godine) rukovodstvo srpskog naroda u Bosni i Hercegovini je donijelo i usvojilo nekoliko važnih odluka, kao platformu za formiranje zasebnog entiteta. Tu, prije svega, treba istaći stvaranje zajednice općina sa većinskim srpskim stanovništvom, autonomnih oblasti, što je bio preduvjet za formiranje srpskog entiteta. Članovi Kluba srpskih poslanika Skupštine SR BiH, (tj. Zastupnici iz SDS-a i SPO) su 24. oktobra 1991. godine održali konstituirajuću Skupštinu bosanskih Srba (kojoj su se ostali zastupnici Srbi mogli priključiti potpisivanjem izjave). Ovo je događaj od ključne važnosti zbog toga što je osnivanje Skupštine bosanskih Srba bilo prvi i za budućnost presudni javni korak na putu podrivanja zajedničke višenacionalne strukture vlasti, izveden na inicijativu SDS-a. Ta paralelna skupština postala je ‘najviši predstavnički i zakonodavni organ srpskog naroda u Bosni i Hercegovini’.” (Omerović, 2016:55) Paralelno sa donošenjem spomenutih dokumenata kojim su Srbi

Bosne i Hercegovine stvarali uvjete i klimu za pokretanje osvajačkih napada, srpsko političko i vojno rukovodstvo je užurbano vršilo dodatne operativne vojne aktivnosti na planu stavljanja pod kontrolu naoružanja i vojne tehnike koja se nalazila na vojnim lokacijama u Bosni i Hercegovini.

Formiranjem “kriznih štabova” srpskog naroda otpočele su konkretne aktivnosti pripreme za okupaciju, odnosno, protjerivanje stanovništva iz njihovih domova. Kao najveći organi u funkciji srpske okupacione vlasti krizni štabovi su donosili ključne odluke vezane za stvaranje etnički čistih prostora na kojima će ostati samo Srbi. Tako je Krizni štab Vlasenice, čiji članovi su bili visokopozicionirani pripadnici SDS-a, preuzeo kontrolu u općini Vlasenica 21. aprila 1992. godine kada su njenu okupaciju izvršile jedinice Novosadskog korpusa – JNA, specijalnih jedinica MUP-a Srbije i oružanih formacija poput Arkanovih Tigrova, te formiranih lokalnih jedinica kojim je rukovodio Krizni štab SDS-a Vlasenice. Autor elaborira događaje odigrane prilikom okupacije Vlasenice i nakane koje su imale za cilj eliminaciju Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve sa područja općine Vlasenica. Prije napada na Vlasenicu, srpske snage su okupirale pogranične gradove uz Drinu kako bi imale nesmetan

prolaz i čvrst oslonac za osvajanje predjela koji se nalaze dublje u teritoriji Bosne i Hercegovine. Tako su okupirale gradove: Bijeljina 1. aprila, Zvornik 8. aprila, Bratunac 17. aprila, Srebrenicu 18. aprila, a nakon toga Vlasenicu 21. aprila 1992. godine. Iako se Vlasenica nalazi 50-ak km udaljena zapadno od rijeke Drine, ista je okupirana u talasu sa spomenutim gradovima koji gravitiraju uz rijeku Drinu, a to je, ujedno i potvrda, historijskih aspiracija Srbije da ovaj širi pojas Bosne i Hercegovine pripoje Srbiji.

Praktična realizacija velikodržavnih ideoloških ciljeva vršena je precizno razrađenom i uobičajenom metodologijom u svim okupiranim područjima. Nakon isključenja bošnjačke strane iz političkog, društvenog, kulturnog i bilo kojeg drugog segmenta institucionalnog djelovanja, kolaboracionisti su, potpomognuti policijsko-vojn timeraturama, vršili privođenje, saslušavanje, premlaćivanje i zatvaranje bošnjačkog civilnog stanovništva. Ove radnje su vršene organizirano putem službi samoproglašene srpske općine Vlasenica u organizaciji SDS-a Vlasenica. Grad Vlasenica je stavljen pod kontrolu 21. aprila 1992. godine, a potom su aktivirani napadi na okolna bošnjačka sela. Kampanju napada na bošnjačka sela, općinske vlasti su sprovodile na način da se mobiliše Teritorijalna odbrana, a

nakon toga po već pripremljenom scenariju, kako potvrđuje Miroslav Deronjić, predsjednik SDS-a Bratunac, “rano ujutru, pre zore oni bi okružili selo, ali bi napravili širok obruč, da ne bi došli previše blizu kuća u selu, a onda bi na komandni signal, vojnici ispaljivali po jedan do dva metka, na taj bi način stavili mještanima do znanja da je njihovo selo okruženo, policija i armija će ući u selo i onda megafonom objaviti stanovništvu da treba da se skupi na određenom mjestu, gdje će predati svoje oružje”. (Omerović, 2016:87) Tom prilikom se stanovništvu obeća sigurnost svake vrste od strane vojske. Ovako razrađena taktika srpskog rukovodstva vodila je ka oduzimanju naoružanja od Bošnjaka uz isprazna obećanja stanovništvu i davanja garancije za bezbjednost osigurane od strane formacija policije i vojske. Iako se radilo o simboličnim količinama lovačkog oružja, u svim selima u kojima su Bošnjaci predali legalno držano oružje srpske snage su izvršile masovna ubistva civila Bošnjaka. Potvrda autorovih tvrdnji su brojna masovna ubistva civila Bošnjaka i različiti oblici zločina, uključujući i zločin genocida, koji su izvršeni nad njima, kao što je slučaj sa stanovništvom sela: Turalići, Pijuci, Džamdžići, Gradina, Šadići, Zaklopača, Drum, Piskavice i dr. U elaboraciji činjenica o političkim planovima, pripremi i izvršenoj

agresiji, u kontekstu promišljanja posljedica svih ovih okolnosti autor ukazuje na počinjene stravične zločine.

Genocid nad Bošnjacima Vlasenice u brojkama

Preciznom prezentacijom okolnosti čitalac biva uveden u dio knjige u kojem se autor bavi naučnim konstatiranjem i deskripcijom zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, njihovom klasifikacijom i tipologizacijom. U poglavljima *Zločini nad Bošnjacima Vlasenice 1992–1993.* i *Zločini nad Bošnjacima Vlasenice 1993–1995.*, akcent stavlja na pojedinačne i masovne zločine, zločine silovanja i seksualnog zlostavljanja, zločine nad djecom, pokrštavanje Bošnjaka, te uništavanje vjerskih objekata Islamske zajednice. Hronološki, prema vremenu okupacije obrađena su pojedinačna mjesta, počevši od grada Vlasenice koji je prvi okupiran, preko bošnjačkih sela čiji mještani nisu izazvali sukob ili pružali oružani otpor, do sela u kojima je pružen otpor napadaču. U ovom poglavlju elaborirani su zločini vezani za ubistva djece sa područja ove općine, seksualna zlostavljanja zatočenica, pokrštavanje zatočenika Bošnjaka, podatke o uništenju svih kulturnih i vjerskih objekata koji su svjedočili porijeklo, odnosno, nacionalnu i vjersku

pripadnost Bošnjaka. Pojašnjeno je i učešće rukovodstva SRJ u okupaciji Vlasenice, dokazi o genocidnoj namjeri rukovodstva Srbije i bosanskih Srba prema Bošnjacima ovog kraja, kao i mjesta zatočenja Bošnjaka, uvjeti u kojima su držani zatočenima i oblici zločina kojima su bili podvrgnuti. Posebna se pažnja posvetila događanjima i zločinačkim aktivnostima izvršenim u koncentracionom logoru Sušica gdje su civili vansudski zatvarani i držani zatočenima, u nehumanim uvjetima, preživljavajući strahovitu golgotu. "Iako je logor Sušica bio formiran, kako u Naredbi stoji, radi iseljavanja, raspoloživi dokazi svjedoče da je ovaj logor bio najveće mučilište za zatočene nesrbe i da je u njemu ubijeno oko 1.000 zatočenika od strane policijskih i vojnih stražara ovog logora", naglašava se u studiji. Važan segment predstavlja istraživanje o zločinima nad Bošnjacima Vlasenice počinjenim u sigurnoj zoni UN-a Srebrenica, jula 1995., te elaboracija masovnih grobnica kao jednog od nepobitnih dokaza zločina genocida izvršenim nad Bošnjacima. Prema rezultatima istraživanja iz masovnih grobnica "identifikovano, odnosno, ekshumirano je 437 tijela Bošnjaka koji su ubijeni i zakopani 1992–93. godine. Pored toga, brojni Bošnjaci su ubijeni i pokopani na tada slobodnoj teritoriji u svojim mjestima neposredno nakon ubistva, odnosno

pogibije. Kada su u pitanju nestali, odnosno, ubijeni Bošnjaci sa područja općine Vlasenica u sigurnoj zoni UN-a Srebrenica, jula 1995, naša istraživanja su pokazala da je u ovoj zoni ubijeno 1.072 Bošnjaka Vlasenice. Od tog broja, do sada je identificirano, odnosno, ekshumirano 516 posmrtnih ostataka. Dakle, pronađeno je manje od polovine ubijenih, odnosno, 47,3%." (Omerović, 2016:232) U studiji izvori podataka su empirijski (preživjele žrtve genocida i njihovi iskazi) i teorijski izvori podataka (bogata dokumentaciona građa). U procesu prikupljanja podataka autor se oslonio na istraživačke metode analize sadržaja dokumenata realizacijom kvalitativne analize sadržaja, te metodom ispitivanja i istraživačkom tehnikom ankete. Na ovaj način došao je do relevantnih pokazatelja sa neospornim naučnim uporištem. Autor je istražio, obradio, identificirao i evidentirao žrtve, njihov status i ukupan broj u periodu od 1992–1995. Utvrdio je individualna obilježja žrtava, kao što su spolna i starosna struktura, te uži lokalitet kojem su žrtve pripadale (prema mjestu življenja). Prezentirani su podaci i dokazi o zločinima nad Bošnjacima sa prostora općine Vlasenica koji su ubijeni u i oko sigurne zone UN-a Srebrenica 1995., odnosno, obim zločina, masovne grobnice, tipove masovnih grobnica, te broj i iden-

titet identificiranih žrtava. Izvršena je analiza ubistava civila Bošnjaka po vremenskim periodima, po godinama, kao i identifikacija žrtava po spolu i po životnoj dobi, kako bi se odgovorilo na pitanje koje ciljne grupe civila su bile meta neprijatelja.

Na području Vlasenice ubijen je veliki broj djece. Prema rezultatima ovog istraživanja, sa područja općine Vlasenica ubijeno je 262 djeteta. Od ovog broja, 1992. god. ubijeno je 123 djece, 1993. godine 35, 1994. ubijeno je šestero i 1995. ubijeno je 98 djece. Među njima je bilo i beba od nekoliko mjeseci, godinu ili dvije, pa do uzrasta pred punoljetstvo. Tako su, primjera radi, ubijane i bebe, poput Dedić /Sulejmana/ Sabahudin (rođen 14. 08. 1992.), Ahmetović /Alije/ Aida (1991), Gabeljić /Ševko/ Avdo (1990), Badžić /Ismet/ Mustafa (1990), blizanci Hajdarević Sedin i Sedina (16. II. 1987) itd. Djeca su ubijana zajedno sa roditeljima ili drugim civilima direktno prilikom upada srpskih snaga u određeno naselje, granatiranjem sela ili gađanjem kolona civilnog stanovništva koji su bježeći tražili spas u mjestima koja su kontrolirali pripadnici Armije Republike Bosne i Hercegovine. U selu Zaklopača 16. maja 1992. godine srpske snage ubile su trinaestero djece zajedno sa njihovim roditeljima i drugim stanovnicima ovoga sela.

Prema raspoloživim izvorima, iz logora Sušica u kojem su bili zatočeni mnogi Bošnjaci, odvođene su žene koje su silovane na, za tu namjenu, pripremljenim lokacijama u gradu Vlasenici i u okolnim selima. Onima, koje su se fizički odupirale odvođenju, sudbina je završavala u neposrednoj blizini logora gdje su bile ubijane. Tako su, prema izjavi jednog svjedoka, pet žena ubili u jednom danu. Žrtva seksualnog zlostavljanja izjavila je da su "srpski vojnici upali u prostoriju logora Sušica u kojoj se nalazila sa nekoliko žena polovinom septembra 1992. godine oko 23 sata i tom prilikom su prozvali nju i još tri žene. Odvezli su ih u jedno selo kod Dervente, nedaleko od Milića. Pod prijetnjom da će ih noževima masakrirati silovali su ih više od deset dana, koliko su ih držali u toj kući. Nakon desetak dana vratili su ih ponovo u logor Sušica, odakle su ih uskoro sa preostalim ženama transportirali do linije razgraničenja prema Kladnju." (Omerović, 2016:172) Od početka juna pa do približno 15. septembra 1992. godine mnoge zatočenicice logora Sušica bile su podvrgnute silovanju i seksualnom zlostavljanju koje je podrazumijevalo i ponižavajuće fizičko i verbalno maltretiranje. Seksualno zlostavljanje vršili su logorski stražari, pripadnici specijalnih snaga, lokalni vojnici i drugi muškarci. Zatočenicice su seksualno

zlostavljane na raznim mjestima, kao što su stražarska kuća, kuće u okolini logora, hotel „Panorama“, vojni štab, te mjesta na koja su te žene odvođene na prisilni rad. Jedna od žena koja je provela određeno vrijeme u logoru Sušica je izjavila da je bila prisutna u logoru “kada su srpski vojnici odveli jednu grupu od 13 djevojaka i dva mladića, koji se više nisu pojavili u logoru. Ova svjedokinja je dodala da su srpski vojnici i danju i noću odvodili po dvije do tri, a nekad i po pet djevojaka i žena. Neke su vraćali nakon par sati, neke su zadržavali po par dana, a neke se nikada nisu vratile”. (Omerović, 2016:173)

Jedna od nezaobilaznih metoda zlostavljanja i ponižavanja zatočenika je i prinudno pokrštavanje Bošnjaka. Američki sociolog Norman Cigar navodi da su “po pravilu Muslimani koji su bili u koncentracionim logorima tjerani od strane njihovih tamničara da pjevaju četničke pjesme ili da se krste.” Hasan Musić iz Vlasenice, zatočenik zloglasnog koncentracionog logora *Sušica*, u svojoj izjavi je kazao: “Nas četrdeset i jednog zarobljenika jednog dana odvezli su autobusom kroz Šekoviće za Ravne, gdje su nas pred popom krstili. Ljubili smo krst dok su nas njime tukli. Tu smo i pričešćeni”. (Omerović, 2016:177–178)

Pored ubistava, zatvaranja i deportacija nesrpskog stanovništva

sa okupiranih područja, ideolozi velikosrpske politike, putem svojih izvršilaca, uništavali su tragove vjerske i kulturne baštine drugih naroda. Tako su srpske snage uništile sve bošnjačke vjerske objekte, što potvrđuje činjenicu da su organizirano, planski, sistematski i s namjerom izvršili genocid nad Bošnjacima. Naime, 19. augusta 1992. godine, na dan velikog pravoslavnog praznika Preobraženja Gospodnjeg, srpski vojnici su srušili čuvenu Hajrija džamiju u Vlasenici, mesdžid i druge prateće objekte. Ova džamija sagrađena je davne 1892., odnosno 1310. godine po hidžri. Nekoliko dana nakon rušenja džamije, vađeni su njeni temelji, poslije nišani oko džamije, iz harema, zatim je sav lokalitet uzoran i poravnat i na tom je prostoru zasađeno drveće. Pored Hajrija džamije u Vlasenici, srpske snage su porušile i jednu od najstarijih džamija u Bosni i Hercegovini, a to je Musa-pašina džamija u Novoj Kasabi, koja je sagrađena 1643. godine. Munara je srušena granatama 14. jula 1992., ispaljenim sa artiljerijskih položaja na Glušcu, a potom je porušena i sama džamija. Na džamiji nije bilo natpisa o njenoj gradnji, ali sačuvani ferman sultan Ibrahima od početka džumadel-ahira 1051. (07. do 16. IX 1641.) i vakufnama Musa-paše od maja 1643. godine svjedoče da je, najvjerojatnije, gradnja ove

džamije počela u proljeće 1642. i završena u proljeće sljedeće 1643. godine. Inače, na području općine Vlasenica, odnosno, Medžlisa Islamske zajednice Vlasenica pod čiju ingerenciju su spadali i neki džemati koji pripadaju drugim općinama, kao što su Han Pijesak i Šekovići, srpske snage su do temelja porušile sve vjerske objekte. Budući da su na području općine Vlasenica, uz ubistva velikog broja Bošnjaka, prisilnog protjerivanja bošnjačkog stanovništva i sve druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava izvršene nad stanovništvom ovoga kraja, uništeni svi vjerski objekti koji su svjedočili duhovnu supstancu Bošnjaka, smatramo da se radilo o ciljanoj namjeri velikodržavnog rukovodstva, odnosno, zločinu sa predumišljajem da unište drugu etničku i religijsku grupu kao takvu, što predstavlja klasični oblik genocida.

Sistematičnom analitičko-grafičkom prezentacijom o razmjerama počinjenih zločina autor nas uvodi u neizbježnu tematiku kojom se jedna ozbiljna naučna studija ove vrste neizostavno mora baviti, a ona predstavlja *Odgovornost za zločine nad Bošnjacima Vlasenice*. Rezultati istraživanja nedvosmisleno upućuju na odgovornost Srbije i Crne Gore koje su dokazano izvršile agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, te formirale paradržavnu

tvorevinu Republiku srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, kasnije preimenovanu u Republiku Srpsku, koji su udruženim zločinačkim poduhvatom nastojali ostvariti zacrtane ciljeve i izvršiti genocid kako bi se Bošnjaci sveli na irelevantnu nacionalnu manjinu. Pored toga što je rasvijetljena odgovornost Srbije i Crne Gore za agresiju na Bosnu i Hercegovinu i okupaciju Vlasenice kao dijela srednjeg Podrinja, ukazano je i na odgovornost srpskih lidera, srpskog rukovodstva općine Vlasenica i počinitelaca zločina nad Bošnjacima Vlasenice, odgovornost međunarodne zajednice za (ne) preduzete mjere i aktivnosti u cilju preveniranja zločina nad Bošnjacima, te podatke o kršenju odredbi Sporazuma o zaštiti civila u demilitariziranoj sigurnoj zoni UN-a Srebrenica 1995. godine. Pojava negiranja zločina genocida najčešća je od strane onih subjekata čije snage su počinile zločin genocida i nad Bošnjacima Vlasenice. Autor se bavi odgovornošću onoga što nazivamo Međunarodna zajednica, ali upućuje i na sve pojavne oblike negacionizma, kao završne faze u projektu i procesu realizacije genocida.

Držeći se kriterija naučne odgovornosti, preciznosti i istrajnosti u objektivnoj prezentaciji činjenica, autor je istražio i stradanje pripadnika drugih nacionalnih skupina (*Stradanje Srba sa područja opštine*

Vlasenica), te prezentirao valjane i pouzdane podatke o načinu stradanja preciznom deskripcijom i brojem ubijenih pripadnika srpske nacionalosti, sa obilježjima ličnog identiteta.

Ova studija je bogato opremljena priložima koji sadrže poimenični popis žrtava svih nacionalnih pripadnosti uz obilježja ličnog identiteta (prezime, ime oca, ime, datum rođenja, mjesto rođenja, datum nestanka / ubistva, mjesto nestanka / ubistva, grobnica / mjesto ukopa, datum ukopa); izvornu dokumentacionu građu; fotografije devastiranih vjerskih objekata i spomenika kulture; fotografije zatočenika sa područja ove općine; fotografije otkrivenih masovnih grobnica; fotografije spomen obilježja žrtvama genocida.

Temeljitim, sistematičnim i naučno odgovornim istraživanjem zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava autor ove izuzetno značajne studije nesumnjivo zaključuje da su strukture Savezne Republike Jugoslavije i paradržavne tvorevine Republike Srpske izvršili sve oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida nad Bošnjacima, pripadnicima nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Da je genocid trajao u kontinuitetu, cijelo vrijeme izvršenja agresije, a da je njegovo izvođenje u sigurnoj zoni Srebrenica jula 1995. god. bilo samo

jedna od faza vidimo iz nepobitnih činjenica utvrđenih ovim istraživanjem. Naime, genocidna politika SDS-a, realizirana preko Kriznog štaba općine Vlasenica, odnosno, policije i Vojske Republike Srpske za posljedicu je imala ubistvo 2.646 Bošnjaka Vlasenice poimenično popisana u Prilogu I ove studije. Od ovog broja tokom 1992. godine ubijeno je 1.185 Bošnjaka Vlasenice; 1993. godine ubijeno je 340; 1994. godine ubijeno je 48, dok je 1995. godine ubijeno 1.073 Bošnjaka Vlasenice. Među ovim brojevima nalazi se 262 malodobne osobe i 149 starijih osoba. Brojke kriju i 323 ubijene ženske osobe. Preostali brojevi ukazuju na radno i vojno sposobne muške osobe – njih 2.226. Genocidnu politiku i praksu, bez svake sumnje, potvrđuju ubijeni, te ekshumirani posmrtni ostaci 516 žrtava genocida pronađenih u masovnim grobnicama povezanim sa genocidom izvršenim u sigurnoj zoni UN Srebrenica, jula 1995. Iznneseni podaci i dokazi, “nedvojbeno svjedoče da su srpske snage iz Srbije i Crne Gore, u sadejstvu sa kolaboracionističkim snagama Vlasenice i okoline počinile sve oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida nad Bošnjacima Vlasenice” (Omerović, 2016:210). Ovakvi empirijski rezultati potvrđuju pojavnost oba elementa genocida: genocidnu namjeru (*mens rea*) i djela genocida

(*actus reus*), što u cjelosti potvrđuje tezu postavljenu naslovom knjige.

Zaključak

Izuzetno zahtjevan zadatak spoznaje istine o događajima čiji smo savremenici, prikupljanje ove vrlo osjetljive materijalne građe u društvenim okolnostima razdijeljenosti i nesigurnosti u kojima živimo, u uvjetima sociološke rascjepkanosti i dezintegracije svih društvenih segmenata, autor je uspio, ulažući nadljudske napore, utvrditi naučne i faktičke činjenice, te potvrditi tvrdnje zadate naslovom knjige. Ovakav jedan zahtjevan zadatak, koji je postavio pred sebe, insistirao je na naučnoj istrajnosti u spoznaji činjenica, koje je autor imao snage podstaknuti u sebi i iznijeti se sa svim nedaćama koje njegova realizacija nosi sa sobom. Ovo predstavlja originalan naučnoistraživački rad, kojim je dat značajan doprinos razvoju naučnog saznanja i obogaćenju naučnog fonda rezultatima empi-

rijskog istraživanja čime je posebna vrijednost sadržana u otkrivanju i identificiranju žrtava genocida, po svim bitnim obilježjima i njihovom ukupnom broju.

Dakle, empirijskim istraživanjem koje po osnovnim svojstvima originalnosti, autentičnosti istraživanja i značaju njegovih rezultata predstavlja nesumnjiv doprinos naučno-saznajnom fondu u istraživanju žrtava genocida na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine na kraju XX st., obogatit će se spoznaja koja treba biti prenesena budućim generacijama, poslužiti će kao lekcija u razumijevanju proteklih događaja, ali i neizostavna smjernica u prevenciji ovakvih i sličnih pojava u budućnosti. Studija, također, predstavlja još jedan faktički dokaz da je genocid nad Bošnjacima počinjen u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, ali i područjima pod okupacijom i opsadom.

Meldijana Arnaut Haseljić